

Vlaams

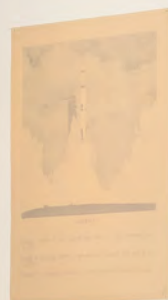
Architectuur

instituut

BELEIDSPLAN VAI Kenniscentrum

Aanvraag werkingssubsidies voor een landelijke dienstverlenende rol

Cultureel Erfgoeddecreet
Beleidsperiode 2024-2028

INHOUD

Krachtlijnen voor een dienstverlenende rol voor het cultureel erfgoed 'van stoel tot stad'

Leeswijzer

SD 1 DE EXPERTISE OVER HET CULTUREEL ERFGOED 'VAN STOEL TOT STAD' IS STEEDS ACTUEEL EN HEEFT EEN INTERNATIONALE REFERENTIEWAARDE

- OD 1.1 Het erfgoed 'van stoel tot stad' is centraal geregistreerd en publiek toegankelijk als één virtuele collectie..... 7
- OD 1.2 Kennis over het waarderen, beheren en onderzoeken van het cultureel erfgoed van het bouwbedrijf vergroten..... 8
- OD 1.3 De toegankelijkheid van het cultureel erfgoed van stedenbouw en ruimtelijke planning verbeteren..... 10
- OD 1.4 Een netwerk voor het professioneel cultureel-erfgoedbeleid rond vormgeving uitbouwen en ondersteunen..... 11

SD 2 EXPERTISE VERGROTEN ROND BORN-DIGITAL-ERFGOED 'VAN STOEL TOT STAD'

- OD 2.1 Bouwen aan expertise over de preservatie van born-digital-archieven..... 13
- OD 2.2 Kennis over de digitale omwenteling in de ontwerppraktijk verdiepen..... 14

SD 3 ERFGOEDVORMERS, ERFGOEDBEHEERDERS EN ONDERZOEKERS WISSELEN EXPERTISE UIT MET HET VAI KENNISCENTRUM EN DOEN EEN BEROEP OP DIENSTVERLENING OP MAAT

- OD 3.1 Een uiteenlopende dienstverlening realiseren voor erfgoedvormers, erfgoedbeheerders en onderzoekers die inspeelt op hun actuele noden..... 16
- OD 3.2 Proactief inzetten op een brede verspreiding van expertise via een uitgebreid gamma aan ontsluitingsmethoden..... 17
- OD 3.3 Erfgoedbeheerders ondersteunen om collecties te digitaliseren en zo bijdragen aan de preservatie en ontsluiting van het erfgoed 'van stoel tot stad'..... 19
- OD 3.4 Een dienstverleningspakket voor nalatenschappen rond het erfgoed 'van stoel tot stad' ontwikkelen..... 20

SD 4 EEN BREED EN DIVERS PUBLIEK IS ZICH BEWUST VAN HET BELANG VAN EEN ZORGZAME OMGANG MET DE ONTWORPEN LEEFOMGEVING EN ZIJN CULTUREEL ERFGOED

- OD 4.1 Een sterke basis uitbouwen voor een kwaliteitsvolle publiekswerking rond het erfgoed 'van stoel tot stad' voor een professioneel publiek..... 22
- OD 4.2 Een cultuureducatietraject met en voor jongeren ontwikkelen..... 23
- OD 4.3 Lokale erfgoedgemeenschappen op een actieve manier ondersteunen..... 24
- OD 4.4 Ontluikende ontwerpers actief betrekken bij het erfgoed 'van stoel tot stad'..... 25

SD 5 EEN KWALITEITSVOLLE EN TRANSPARANTE WERKING DIE STERK IN VERBINDING STAAT MET EEN BREDER MAATSCHAPPELIJK VELD

- OD 5.1 Investeren in duurzame samenwerking met erfgoedbeheerders, onderzoekers en erfgoedvormers, van het lokale tot het internationale niveau..... 26
- OD 5.2 Participatie is een sleutelbegrip bij alle werkprocessen..... 27
- OD 5.3 Een zorgzame werking uitbouwen op het vlak van mensen, middelen en huisvesting..... 27

Colofon

Bijlage 1: Koppeling van de doelstellingen aan middelen

Bijlage 2: Koppeling van de doelstellingen aan vte's

KRACHTLIJNEN VOOR EEN DIENSTVERLENENDE ROL VOOR HET CULTUREEL ERFGOED 'VAN STOEL TOT STAD'

Het VAI Kenniscentrum biedt dienstverlening aan ter ondersteuning van iedereen die begaan is met het **cultureel erfgoed 'van stoel tot stad'**. Daaronder verstaan we *roerend en immaterieel* erfgoed van architectuur, bouwbedrijf, stedenbouw, ruimtelijke planning, interieurarchitectuur, meubelontwerp, design en productontwikkeling. Het betreft maquettes en mock-ups, plannen, foto's, digitale documenten, materiaalstalen, documentair erfgoed, objecten en immaterieel erfgoed van ontwerpers, producenten en bouwbedrijf.

Het VAI Kenniscentrum bakent zijn actieterrein af op erfgoed van actoren afkomstig uit of actief in Vlaanderen en Brussel en die in deze regio een impact hebben. De focus ligt op de 20ste en 21ste eeuw, maar we voeren ook projecten uit m.b.t. erfgoed uit de 19de eeuw.

Het VAI heeft naast het VAI Kenniscentrum ook VAI Collectie en de werking rond hedendaagse architectuur onder zijn vleugels. De werkingen zijn nu verspreid over twee locaties, met een tekort aan werkplekken en depotruimte. Het VAI herbestemt daarom de Sint-Hubertuskerk in Berchem tot **nieuw cultuurhuis en depot: Hubert**. Alle deelwerkingen komen er samen. De interne samenwerking wordt versterkt en actuele thema's komen nog sterker in verbinding met het geheugen van de gebouwde en ontworpen omgeving. De huisvesting heeft een afzonderlijk budget (5,8 milj. € via Covid Relance) en eigen projectcoördinator. De directeur en projectcoördinator trekken dit project maar het hele VAI-team is betrokken, geeft input en gaat in dialoog met de buurt en de cultureel-erfgoedgemeenschappen over Hubert.

VAI Kenniscentrum was betrokken bij het uitdenken van de projectdefinitie van Hubert (2020), en zal actief deelnemen aan het communicatieplan naar cultureel erfgoedgemeenschappen en het brede publiek over de opening. In 2027, het jaar van de verhuis, zal ook VAI Kenniscentrum intrek nemen in Hubert. In dit beleidsplan is Hubert niet als afzonderlijke doelstelling opgenomen maar geïntegreerd in SD 5.

De **actuele noden** van de vormers en beheerders van het erfgoed 'van stoel tot stad' zijn erg divers en complex. Ze verschillen per discipline, ze hangen af van de reikwijdte van de actoren en veranderen doorheen de tijd. Om tegemoet te komen aan deze diverse, maar toch onderling afhankelijke noden focussen we met dit beleidsplan op **vier krachtlijnen**.

1/ Het cultureel erfgoed 'van stoel tot stad' als grondstof voor ontwerp

Het cultureel erfgoed van ontwerpers en bouwers is sterk verweven met maatschappelijke uitdagingen. Vandaag zijn verdichting, kwalitatieve woonomgevingen, veilige en vlotte mobiliteit, energietransitie, circulariteit, ontharding ... cruciale ontwerpvaardigheden. Een grondige kennis van de historische context waarin onze dorpen, steden en landschappen tot stand zijn gekomen kan ontwerpers en bouwers ondersteunen bij het formuleren van antwoorden op deze uitdagingen. In de documentatie van historische ontwerpen vinden ze niet alleen een beter begrip over de omgeving waarin ze opereren, maar putten ze ook inspiratie voor oplossingen.

Meer nog dan in de vorige beleidsperiode zet het VAI Kenniscentrum in op het vergroten van het historische bewustzijn rond ruimtelijke thema's, samen met de ontwerpgemeenschap. Door het samenstellen van bronnengidsen, het organiseren van labo-oefeningen en een experiment met een *living archive* ontsluiten we het erfgoed 'van stoel tot stad' voor ontluikende en gevestigde ontwerpers en bouwers.

2/ Zorg voor kwaliteitsvolle bewaaromgevingen voor het cultureel erfgoed ‘van stoel tot stad’

Door een divers netwerk van kwaliteitsvolle bewaaromgevingen uit te bouwen, kunnen we garanderen dat waardevol erfgoed bewaard en ontsloten wordt. Vandaag is dit niet vanzelfsprekend voor het erfgoed van alle ontwerpdisciplines en de bouwsector.

Er ontbreekt een bewaarinstelling voor vormgevingserfgoed, waardoor belangrijke archieven verloren dreigen te gaan en de discipline haar wortels dreigt te verliezen. Het VAI Kenniscentrum zal daarom in deze beleidsperiode het Design Museum Gent ondersteunen naar het opnemen van de functie van bewaarinstelling voor vormgeving. Deze problematiek is ook urgent voor grafische vormgeving. Het VAI Kenniscentrum wil aan de hand van een diepgaand proefproject rond de nalatenschap van een grafisch ontwerper een duurzaam lerend netwerk uitbouwen.

Ook voor het cultureel erfgoed van het bouwbedrijf is er geen erkende bewaarplaats, wat problematisch is voor een sector met een lage bewustwording rond de maatschappelijke waarde van het eigen cultureel erfgoed. Het VAI Kenniscentrum ontwikkelt daarom prioritair een waarderingskader voor het erfgoed van het bouwbedrijf, om zo te komen tot een duurzaam selectie- en behoudbeleid.

Voor spelers die de bewaring van erfgoed niet als kerntaak hebben, onderzoeken we nieuwe formats zoals *teach-the-teacher*-workshops en betalende dienstverlening om een gedeelde verantwoordelijkheid voor erfgoedzorg te ondersteunen.

3/ Inspelen op de snelle digitale evolutie

De wereld digitaliseert in sneltempo en als erfgoedsector willen we hierin meegaan. Niet alleen moeten we onze werking op digitale leest schoeien, ook het erfgoed waarmee we werken wordt in toenemende mate digitaal of *born-digital*. Zowel in Vlaanderen als in het buitenland zien we grote noden naar meer kennis en methodes om met dit erfgoed om te gaan. Daarom bouwen we onze expertise over de *born-digital*-archieven van ontwerpers, die hun vorm krijgen in complexe programma's als CAD en BIM, verder uit. We schrijven ons verder in in bestaande, sterk gespecialiseerde internationale netwerken en zetten proefprojecten op rond de archivering van sociale media en de bewaring van complexe bestanden.

We detecteren een urgentie voor het *born-digital*-materiaal gecreëerd door de *early adopters* die in de jaren tachtig en negentig de mogelijkheden van de nieuwe digitale technologie exploreerden binnen hun ontwerppraktijk. Velen van hen zijn (bijna) op pensioen. De leesbaarheid en het begrip van deze software en digitale objecten komt in het gedrang, waardoor we heel wat kennis en informatie dreigen te verliezen. Samen met een internationaal netwerk rond *born-digital*-archieven willen we de kennis rond dit bijzondere erfgoed verder ontwikkelen.

4/ Actief burgerschap voor het cultureel erfgoed ‘van stoel tot stad’

Actuele ruimtelijke uitdagingen zoals de versnippering van de open ruimte, de bouwshift, de modal shift ... belangen niet alleen ontwerpers, onderzoekers en beleidsmakers aan, maar alle burgers. Het cultureel erfgoed ‘van stoel tot stad’ kan een belangrijke rol spelen in het vergroten van de bewustwording voor een duurzaam ruimtegebruik. Hiervoor zet het VAI Kenniscentrum sterk in op het delen van kennis. We zorgen bijvoorbeeld voor een aangepast aanbod ruimte-educatie voor jongeren dat vertrekt vanuit het cultureel erfgoed in hun eigen leefwereld.

Daarnaast reiken we ontwerp- en erfgoedgemeenschappen tools aan om zelf actief aan de slag te gaan. Via schrijfsessies kan een breed publiek actief meeschrijven aan een inclusieve ontwerpgeschiedenis. Op die manier wil het VAI Kenniscentrum het draagvlak voor ruimteproblematieken verbreden en van de krachtige rol die cultureel erfgoed daarin kan spelen een prioriteit maken.

LEESWIJZER

Opbouw van het beleidsplan

Dit beleidsplan is opgebouwd in vijf strategische doelstellingen, die elk zijn opgedeeld in operationele doelstellingen. Operationele doelstellingen kunnen van een meer algemeen karakter zijn of net een specifiek focuspunt voor de werking vertolken.

Operationele doelstellingen van een algemene aard drukken de brede werking van het VAI Kenniscentrum uit. Het gaat om doelen die we realiseren over verschillende projecten heen, of om bestaande dienstverlening die we continueren. Deze doelstellingen staan steeds bovenaan in de strategische doelstelling.

Operationele doelstellingen die zich richten op een bepaald focuspunt geven doelstellingen aan die het VAI Kenniscentrum de komende beleidsperiode specifiek wil bereiken.

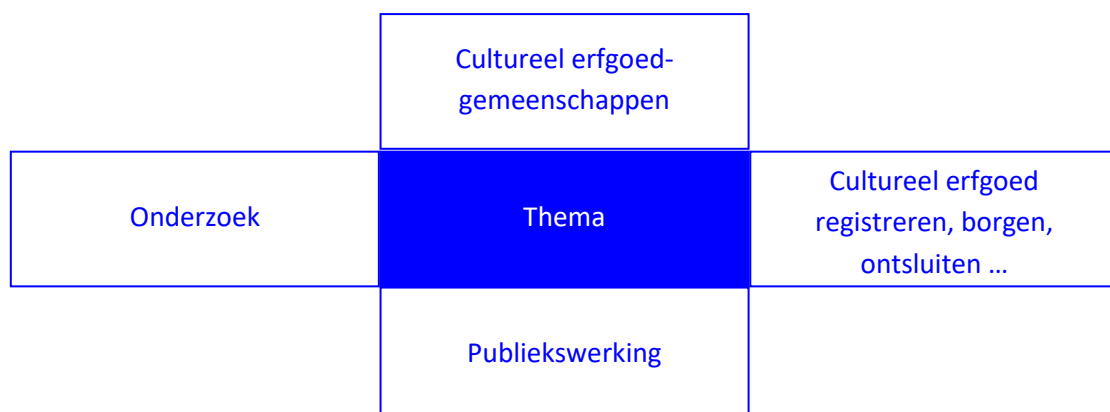
De methode: geïntegreerde projecten

Veel van de operationele doelstellingen binnen dit beleidsplan realiseren we vanuit een 'geïntegreerde visie' waarbij we projecten opzetten rond specifieke thema's. Dit noemen we 'geïntegreerde projecten', die het VAI Kenniscentrum sinds 2010 met succes toepast.

Met geïntegreerde projecten kunnen we doelgericht erfgoedvormers en -beheerders ondersteunen, nieuw cultureel erfgoed opsporen en borgen, erfgoedgemeenschappen activeren en – vanuit het netwerk dat zo ontstaat – brede publiekprojecten opzetten die mee uitgedragen worden door al die spelers.

Een geïntegreerd project:

- vertrekt vanuit een afgebakend thema of een maatschappelijke vraagstelling, o.b.v. noden in het veld, nieuw onderzoek, nieuw ontdekte erfgoedgehelen enz.
- appelleert aan erfgoedvormers, het brede publiek, recent onderzoek en aan erfgoedbeheerders die niet in het erfgoed 'van stoel tot stad' zijn gespecialiseerd.
- documenteert, borgt en actualiseert cultureel erfgoed.

Voorbeeld 1/ Geïntegreerd project bouwbedrijf

Bouwbedrijf behelst het werk van aannemers, ingenieurs, vaklui, producenten enz. Hun erfgoed bestaat niet alleen uit archieven en objecten, maar heeft ook een belangrijk immaterieel luik, zoals de kennis over ambachten. Het geïntegreerde project bestaat uit:

- Onderzoek
  - o Onderzoek naar het waarderen van de archieven van bouwbedrijven (OD 1.2)
  - o Onderzoek naar het documenteren van kennisoverdracht bij bouwprojecten (OD 1.2)
- Erfgoed ontsluiten, registreren en borgen
  - o Private archieven en collecties registreren (OD 1.1)
  - o Overdrachtenbeleid van waardevolle archieven en collecties (OD 3.1)
- Erfgoedgemeenschappen
  - o Dienstverlening aan bedrijven die hun eigen erfgoed beheren (OD 3.1)
  - o Kennis delen over archiefbeheer via verschillende kanalen (OD 3.2)
  - o Participatieve uitwerking van publieksprojecten, registratie en onderzoek (OD 5.2)
- Publiekswerking
  - o Wikipedia-schrijfsessies rond bouwbedrijven in het kader van Open Bedrijvendag of Open Wervendag (OD 4.1)
  - o Workshop voor jongeren met erfgoed van het bouwbedrijf (OD 4.2)

Voorbeeld 2/ Digitale omslag binnen de architectuur- en ontwerppraktijk in de jaren 80 en 90

Deze omwenteling bracht een nieuwe manier van werken en output met zich. Het geïntegreerde project heeft de volgende pijlers:

- Onderzoek
  - o Onderzoek naar de digitale omwenteling binnen de ontwerppraktijk in de jaren 80 en 90 (OD 2.2)
  - o Toekomstig gebruik (OD 2.2)
  - o Presentatie (OD 2.2)
- Erfgoed ontsluiten, registreren en borgen
  - o Private *born-digital*-archieven en digitale objecten registreren (OD 1.1)
  - o Participatieve opbouw via thematische klankbordgroep, educatieve experimenten met ontwerponderwijs en publieksprojecten (OD 2.2, OD 4.1 en OD 4.24)
- Erfgoedgemeenschappen
  - o Dienstverlening aan beheerders en gebruikers van *born-digital*-erfgoed (OD 3.1)
  - o Participatieve opbouw via thematische klankbordgroep, experimenten met ontwerponderwijs en archiefvormers (OD 2.2, OD 4.1 en OD 4.24)
  - o Actieve deelname internationaal netwerk *born-digital*-archieven (OD 2.2)
- Publiekswerking
  - o Tentoonstelling in de reeks *Unfolding the Archives* over digitale omwenteling in de jaren 80 en 90 (OD 4.1)
  - o Wikipedia-schrijfsessie over digitale tekensoftware (OD 4.1)
  - o Experiment *living archive* met studenten ontwerponderwijs (OD 4.24)

Voor elk thema (bouwbedrijf, stedenbouw en ruimtelijke planning, vormgeving en de digitale omwenteling) vertalen we de werking na goedkeuring van het beleidsplan naar een geïntegreerd project.

SD 1 DE EXPERTISE OVER HET CULTUREEL ERFGOED 'VAN STOEL TOT STAD' IS STEEDS ACTUEEL EN HEEFT EEN INTERNATIONALE REFERENTIEWAARDE

'De wijze waarop het VAI historische en recente collecties verbindt met hedendaagse vraagstukken is buitengewoon inspirerend.'

- Martien de Vletter, Associate Director Collection, Canadian Centre for Architecture

Een kwaliteitsvolle dienstverlening voor het erfgoed 'van stoel tot stad' moet onderbouwd worden met een voortdurend groeiende kennis over dit veld. De cultureel-erfgoedwerking van elk van de deeldomeinen in onze werking – architectuur, bouwbedrijf, stedenbouw en ruimtelijke planning, vormgeving en de digitale omwenteling – stelt eigen eisen. Het VAI Kenniscentrum (voordien het CVAa) heeft sinds 2003 een werking rond architectuurarchieven die we permanent actualiseren en continueren. Door de integratie met de VAI Collectie krijgt het domein van de architectuurarchieven ook aandacht binnen de werking 'herkennen en verzamelen' van de collectie. Het zwaartepunt van het VAI Kenniscentrum ligt daarom komende beleidsperiode bij de andere deeldomeinen in het erfgoed 'van stoel tot stad'.

Cultureel-erfgoedwerking 'van stoel tot stad' vraagt erg specialistische kennis die niet bij alle actoren die dit erfgoed beheren, maken of gebruiken aanwezig is, en dit voor alle erfgoedfuncties: herkennen en verzamelen, behouden en borgen, onderzoeken, presenteren en toeleiden, participeren.

- Collecties en archieven bevatten vaak driedimensionale stukken zoals maquettes en prototypes, uitzonderlijke formaten en materialen en complexe *born-digital*-documenten.
- Verschillende deeldomeinen, zoals bouwbedrijf of stedenbouw, hebben een grote nood aan een kader voor collectiewaardering.
- Het erfgoed 'van stoel tot stad' wordt erg verspreid bewaard. We registreren deze archiefgehelen centraal in een databank die we publiek ontsluiten. Deze gegevens ondersteunen de herbestemmingswerking van het VAI Kenniscentrum (SD3), waarin we bewaarplaatsen zoeken voor waardevolle archieven.

OD 1.1 Het erfgoed 'van stoel tot stad' is centraal geregistreerd en publiek toegankelijk als één virtuele collectie

De laatste jaren zien we bijzonder veel vragen terugkomen naar de waardering van het erfgoed 'van stoel tot stad'. Deze waardering kan enkel gebeuren met voldoende contextinformatie die waardering en valorisatie mogelijk maakt.

De VAI archievdatabank (werktitel) – voorheen Databank Architectuurarchieven – is de centrale databank waarin het VAI alle gegevens over actoren, gebeurtenissen en erfgoed m.b.t. de ontworpen omgeving 'van stoel tot stad' centraal beheert. De databank is als beleidsinstrument een belangrijk fundament voor de acties van het kenniscentrum; voor onderzoekers is ze een onmisbare tool.

De VAI archievdatabank (werktitel) wordt online ontsloten via collectie.vai.be. We willen niet dat deze gegevens opgesloten zitten in een 'digitale silo', maar publiceren waar mogelijk data volgens de FAIR-principes: *Findable, Accessible, Interoperable, Reusable*. Hiervoor deden we in de vorige beleidsperiode ervaring op via het project Persistente Architectuur.

- ACTIES**
1. We voeren aan de hand van projecten nieuwe informatie aan de **VAI archievdatabank** (werktitel) toe en updaten bestaande informatie. We stemmen onze registratie-activiteiten af met verschillende partners, in het bijzonder Archiefpunt.

2. We integreren de gegevens van het Kenniscentrum met de collectiegegevens van de VAI Collectie en publiceren zoveel mogelijk gegevens online. Op die manier wordt de collectie samen met contextinformatie als een **geïntegreerd geheel** beschikbaar gemaakt voor gebruikers.
3. We houden de vinger aan de pols m.b.t. nieuwe ontwikkelingen in **erfgoedregistratie**, zowel inhoudelijke¹ als technische², en passen het registratiebeleid hieraan aan.
4. We delen de informatie uit de VAI archievdatabank (werktitel) waar mogelijk met **externe platformen** onder een licentie die zo open mogelijk is. We kijken hiervoor in het bijzonder naar platformen als Archiefpunt, Wikipedia/Wikidata, de Inventaris Onroerend Erfgoed en uitwisselingsstandaarden als OSLO.
5. We stimuleren onze partners om de gegevens in de databank zoveel mogelijk te gebruiken voor **onderzoek en erfgoedbeheer**.

Indicatoren

- De VAI archievdatabank (werktitel) is online toegankelijk voor iedereen.
- Het gebruik van de online databank neemt jaarlijks toe.
- De VAI archievdatabank (werktitel) wordt minstens drie keer per jaar vermeld in communicatie van het VAI.
- Jaarlijkse significante aangroei of update van actoren, events en archieven in de VAI archievdatabank (werktitel) door samenwerking met onderzoekers, erfgoedgemeenschappen ...
- Jaarlijkse toename van gepubliceerde gegevens onder open licentie op externe platformen als Wikipedia/Wikidata of Inventaris Onroerend Erfgoed.
- Gegevens in de VAI archievdatabank (werktitel) worden gesynchroniseerd met Archiefpunt.

Mensen

- Digitaal strateeg
- IT-medewerker
- Vliegende collectiebeheerder

Partners

- VAI Collectie
- Technische partners
- Academische partners
- Erfgoedbeheerders en erfgoedvormers
- Andere databeheerders (Wikimediagemeenschap, Archiefpunt, Onroerend Erfgoed)

OD 1.2 Kennis over het waarderen, beheren en onderzoeken van het cultureel erfgoed van het bouwbedrijf vergroten

Het werk van bouwbedrijven concentreert zich op het scharnierpunt tussen het ontwerpen en in gebruik nemen van gebouwen. Gedurende deze korte periode worden er veel beslissingen genomen over materiaalgebruik en plaatsingswijze, detaillering van bouwknoten en technische infrastructuur die een grote impact hebben op de gebouwde omgeving. Om de rol van bouwbedrijven en het bouwproces beter te begrijpen, is er nood aan een erfgoedwerking over het bouwbedrijf. Zo kunnen we blijven leren van historische technieken en praktijken om robuuste gebouwen te maken voor de toekomst. Het VAI Kenniscentrum draagt daarom bij aan het in kaart brengen van het erfgoed van aannemers, ingenieurs, vaklui en producten, biedt ondersteuning voor archiefzorg en sensibiliseert bij bedrijven, onderzoekers en het brede publiek.

- Er is een actieve onderzoeksgemeenschap die zich buigt over de geschiedenis van het bouwbedrijf in Vlaanderen en Brussel. Ook internationaal is er een groeiende interesse.

¹ Bijvoorbeeld Critical cataloging, dat inspeelt op het zichtbaar maken van spelers die buiten de canon bleven en streeft naar een meer inclusieve benadering van CE.

² Zoals OSLO en *linked open data*-initiatieven.

- Uit archiefdoorlichtingen bij algemene aannemers weten we dat administratieve en juridische motieven vaak de belangrijkste beweegredenen blijven om te investeren in archiefbeheer. Ongeacht de motivatie ondervinden alle bedrijven hierbij uitdagingen.
- Met hun financiële draagkracht zijn bouwbedrijven zelf de meest aangewezen partij om de zorg voor hun archieven op te nemen. Archieven met een groot maatschappelijk belang moeten ook een plaats kunnen krijgen in professionele bewaarinstellingen. Er is nood aan een waarderingskader om tot een gefundeerd en duurzaam bewaarbeleid voor bouwbedrijfsarchieven te komen.
- Tijdens de werkbezoeken gaven bedrijven aan dat een belangrijk deel van hun werking niet in archieven gedocumenteerd wordt, maar gebeurt door mondelinge overdracht. Ook in recent onderzoek naar de geschiedenis van de bouwpraktijk zien we het belang van mondelinge bronnen. We onderzoeken hoe we als kenniscentrum kunnen bijdragen aan het documenteren van het immaterieel erfgoed van het bouwbedrijf via *oral history*.

ACTIES

1. Over een periode van twee jaar organiseren we een traject met drie studiedagen rond het **waarderen van het cultureel erfgoed van bouwbedrijven**. Aan de hand van concrete cases onderzoeken we samen met bouwbedrijven, onderzoekers, bewaarinstellingen en het cultureel-erfgoedveld (waaronder FARO, ETWIE en Werkplaats immaterieel erfgoed) de specifieke gebruikswaarde van archieven en collecties van bouwbedrijven.
2. We verkennen de noden rond het **documenteren van kennisoverdracht in bouwbedrijven** en werken een methode uit om praktijken bij bedrijven te documenteren met het oog op het borgen ervan. We besteden aandacht aan verschillende profielen in bedrijven zoals managers, project- en werfleiders en arbeiders. We zetten drie samenwerkingen met bouwbedrijven op om deze methode uit te testen en te verfijnen.
3. Het online **Kennisdossier Bouwbedrijf** houden we up-to-date door recent onderzoek en nieuw ontsloten bronnen toe te voegen.
4. We moedigen bedrijven aan om hun cultureel erfgoed te registreren in de **VAI archievdatabank** (werktitel) en Archiefpunt om bronmateriaal vindbaar te maken.
5. We stemmen onze werking met bouwbedrijven af met ETWIE en dragen bij aan hun platform voor **kennisuitwisseling over bedrijfserfgoed**.
6. We verbreden ons **internationaal netwerk** rond het cultureel erfgoed van het bouwbedrijf en brengen de internationale kennis binnen in de cultureel-erfgoedgemeenschap in Vlaanderen.

Indicatoren

- Er is een waarderingskader voor het erfgoed van bouwbedrijven dat wordt gedragen en toegepast door onderzoekers, bouwbedrijven en het erfgoedveld.
- Drie *oral history*-trajecten met bouwbedrijven.
- Het Kennisdossier Bouwbedrijf wordt minstens twee keer in de beleidsperiode geüpdatet.
- Jaarlijkse toename van de registratie van bouwbedrijven en hun erfgoed in de VAI archievdatabank (werktitel).
- Presentatie over onze erfgoedwerking over het bouwbedrijf op een internationaal platform.

Mensen

- Consulenten

Partners

- ETWIE
- Werkplaats immaterieel erfgoed
- FARO
- Onderzoekers in het domein van Construction History
- 'Rijksarchief Antwerpen-Beveren
- CIVA
- Bouwbedrijven

OD 1.3 De toegankelijkheid van het cultureel erfgoed van stedenbouw en ruimtelijke planning verbeteren

Met de bouwshift, het stikstofarrest en andere actuele ruimtelijke vraagstukken stellen we een groeiende nood vast van onderzoekers, planners, stedenbouwkundig ambtenaren en beleidsmakers naar vindbaarheid en ontsluiting van archieven en kennis over de stedenbouwkundige geschiedenis. Om het ruimtegebruik te kunnen verduurzamen is een grondig inzicht nodig in waar we vandaan komen, hoe ecologische systemen vroeger werkten op specifieke plekken en welke *tacit knowledge* lokale gemeenschappen bezitten. Al deze kennis wordt dan grondstof voor een duurzaam ontwerp. Ze kan ook burgers en lokale gemeenschappen activeren om kritische feedback te geven op ruimtelijke ontwikkelingsplannen. Hiervoor is een breed toegankelijke ontsluiting van cultureel erfgoed van stedenbouw en ruimtelijke planning nodig.

- De discipline van de stedenbouw is actief op vele ruimtelijke schalen. Ze heeft een complex wettelijk kader waarbij doorheen de jaren bevoegdheden verschoven werden over verschillende beleidsniveaus. De bronnen en het cultureel erfgoed zijn daardoor erg verspreid geraakt en worden bovendien bewaard bij ontwerpers, private bewaarinstellingen, gemeenten en intercommunales.
- Om inzicht te verwerven in de hedendaagse problematiek, hebben onderzoekers, burgers en beleidsmakers bronnen nodig. Tijdens de expertmeeting gaven onderzoekers die zich toeleggen op de geschiedenis van de stedenbouw aan dat hulpinstrumenten die het raadplegen van bronmateriaal ondersteunen, ontbreken.

- ACTIES**
1. In samenwerking met universitaire partners (o.a. UA, Stedenbouw en Ruimtelijke Planning, Centrum voor Stadsgeschiedenis, KUL, VUB, Cosmopolis Centre for Urban Research, UGent Vakgroep Architectuur en Stedenbouw ...) brengen we het cultureel erfgoed en andere beschikbare **bronnen voor het onderzoek naar de naoorlogse stedenbouw** in Vlaanderen en Brussel in kaart door *desk research* en plaatsbezoeken.
  2. Tijdens de plaatsbezoeken besteden we bijzondere aandacht aan het sensibiliseren voor **archiefzorg en** geven we inspiratie voor de **activering** van het cultureel erfgoed.
  3. Dit onderzoek resulteert in een gepubliceerde **bronnengids** voor naoorlogse stedenbouw die onderzoekers wegwijs maakt in beschikbare archieven in publieke en private bewaarplaatsen.
  4. De in kaart gebrachte bronnen worden geregistreerd in de **VAl archievdatabank** (werktitel).
  5. We actualiseren het **kennisdossier over stedenbouw** met een literatuurlijst, een synthese van het wettelijk kader, een begrippenlijst voor planningsinstrumenten doorheen de tijd, en we linken naar boeiende cultureel-erfgoedonderzoeken en -projecten over dit thema.
  6. We **communiceren** op basis van een communicatieplan alle resultaten naar onderzoekers, archiefvormers, gebruikers, journalisten die rond dit thema werken en in een internationaal veld. We hebben bijzondere aandacht voor journalisten, actieve gemeenschappen en intermediaire gemeenschappen rond leefmilieu en beroepsverenigingen van planners.

Indicatoren

- Publicatie van de bronnengids.
- Registratie van actoren en archieven in de VAl archievdatabank (werktitel).
- Het Kennisdossier Stedenbouw wordt minstens twee keer in de beleidsperiode geüpdatet.
- Sterke communicatiecampagne over stedenbouwkundig erfgoed.

Mensen

- Consulentes
- Vliegende collectiebeheerder

Partners

- Onderzoeks- en onderwijsinstellingen
- VRP (Vlaamse vereniging voor Ruimte en Planning)
- Burgerbewegingen
- Departement Omgeving
- Intercommunales

- Diensten stedenbouw en ruimtelijke planning/ordening (provinciaal, stedelijk en gemeentelijk niveau)
- Private beheerders

OD 1.4 Een netwerk voor het professioneel cultureel-erfgoedbeleid rond vormgeving uitbouwen en ondersteunen

Onder vormgevingserfgoed begrijpen we het ontwerp voor interieurs, meubilair, keramiek, textiel, gebruiksilver en allerhande toegepaste kunsten zoals grafische vormgeving. We stellen vast dat de discipline vormgeving haar wortels dreigt kwijt te geraken. Het vormgevingserfgoed ontstaat vaak binnen een complexe relatie tussen ontwerpers en producenten, waardoor de archieven versnipperd geraken. Archieven van belangrijke designpioniers van na 1945 vinden moeilijk een duurzame bewaarplek.

De veldverkenning Vormgeving (2019) geeft aan dat door het ontbreken van één bewaarinstelling veel belangrijke archieven dreigen te verdwijnen en zo ook de historische onderbouw. Dit is zeer urgent voor grafische vormgeving. In de ons omringende landen bestaat er een langere traditie van zorg voor dit erfgoed, zoals de Stiftung Bauhaus Dessau in Duitsland, de Design Archives aan de University of Brighton, Groot-Brittannië en het HNI in Nederland.

Een eerste initiatief in Vlaanderen kwam er in de vorm van het project Designarchief Vlaanderen (2003 tot 2006) dat verschillende archieven onderbracht in het Design Museum Gent. Sinds 2013 neemt het VAI deze draad op. Een eerste mijlpaal was de publicatie van *Vormgevingserfgoed in Vlaanderen na 1945* (VAi, 2016). Sinds 2019 intensifiëren het VAI Kenniscentrum en het Design Museum Gent de samenwerking rond de zorg voor dit erfgoed met de ontwikkeling van een waarderingskader voor designarchieven en -collecties. Dit waarderingskader vormt de basis voor een duurzaam traject waarbinnen het Design Museum Gent zich verder uitbouwt als bewaarinstelling voor dit erfgoed, met ondersteuning van het VAI.

Bijkomend streven we deze beleidsperiode naar het creëren van een kwaliteitsvol vangnet voor het preciaire grafische erfgoed. We bouwen aan een lerend netwerk van bewaarinstellingen. Binnen deze casestudie is de digitalisering van pioniersarchieven een belangrijk aandachtspunt dat de ontsluiting en valorisatie van dit erfgoed ten goede komt. Samen met jonge ontwerpers exploreren we de hedendaagse betekenis van het ontsloten materiaal, zodat ze het cultureel erfgoed actief kunnen gebruiken in hun praktijk.

- ACTIES**
1. We **ondersteunen het Design Museum Gent** in het uitrollen van zijn functie als bewaarinstelling voor vormgevingserfgoed.
  2. In samenwerking met een lopend doctoraatsproject over de **geschiedenis van het onderwijs van interieurontwerp** (Universiteit Antwerpen, KU Leuven) brengen we bronnen en informatie over deze geschiedenis in kaart.
  3. We zetten in op een exemplarische **casestudie van een archief van een grafisch ontwerper na 1945**. Dit project kan als referentieproject gelden voor de digitalisering en metadatering van archieven van grafisch ontwerp, alsook de bewaring en ontsluiting. (Zie ook OD 3.3)
  4. We bouwen een **lerend netwerk** uit waarin bewaarinstellingen actief worden aangesproken op hun verantwoordelijkheid voor en de maatschappelijke meerwaarde van het bewaren van cultureel erfgoed van grafisch ontwerp.
  5. We sensibiliseren jonge ontwerpers voor de waarde van het eigen archief en de betekenis die andere archieven hebben voor hun praktijk via een **labo-oefening**. Die bestaat uit een opdracht aan een jonge ontwerper om een ontwerp-oefening te maken met een archief van grafisch ontwerp als leidraad.

6. We leren uit de labo-oefening en communiceren breed over de resultaten zodat andere ontwerpers én opdrachtgevers/cultureel-erfgoedinstellingen geïnspireerd raken om cultureel erfgoed als grondstof voor ontwerp te zien.

Indicatoren

- Design Museum Gent zet constructieve stappen richting een bewaarinstelling voor vormgevingserfgoed.
- Een referentieproject voor de uitbouw van een lerend netwerk van bewaarinstellingen ter ondersteuning van het verzamelbeleid rond grafische vormgeving.
- Een labo-oefening met jonge ontwerpers vanuit het pilootproject.
- Veelzijdige en gerichte communicatie om met de labo-oefening anderen te inspireren.
- Publicatie van de bronnengids.
- De in kaart gebrachte actoren en archieven worden opgenomen in de VAI archievensdatabank (werktitel).

Mensen

- Consulent Ontwerp
- Consulent Erfgoed

Partners

- Design Museum Gent (reeds aan boord)
- ADVN (reeds aan boord)
- Onderzoeks- en onderwijsinstellingen waaronder specifiek Universiteit Antwerpen en KU Leuven
- Bewaarinstellingen: landelijke musea en archieven zoals Plantin-Moretus, KADOC ..., regionale en lokale erfgoedbeheerders zoals stadsarchieven, universiteitsarchieven, stadsmusea ... (nog te contacteren)
- Internationale specialisten
- Private beheerders

SD 2 EXPERTISE VERGROTEN ROND BORN-DIGITAL-ERFGOED 'VAN STOEL TOT STAD'

'VAi's work in the field of handling digital-born material among other things has been significant also for other architectural collections in Europe.'
- Triin Ojari, Director, Estonian Museum of Architecture

De wereld digitaliseert in sneltempo. Niet alleen moeten we onze werking op digitale leest schoeien, ook het erfgoed zelf wordt in toenemende mate digitaal of *born-digital*. Zowel in Vlaanderen als in het buitenland zien we grote noden naar meer kennis en methodes om hiermee om te gaan.

Onder het *born-digital*-erfgoed 'van stoel tot stad' verstaan we erfgoed dat van oorsprong digitaal is, in als zijn diversiteit. Het kan gaan om CAD-tekeningen, 3D-modellen, renders en visualisaties, B.I.M.-modellen, ontwerpsoftware, informatie in werfverslagtools, sociale media en *sharing platforms*, alsook de immateriële kennis en praktijken van actoren waarmee ze de digitale tools inzetten.

Dit erfgoed heeft eigen uitdagingen. Aan de ene kant zijn er de bewaringseisen: de authenticiteit van het materiaal moet worden verzekerd en de digitale informatie moet bruikbaar blijven in een snel evoluerend IT-landschap waarin hard- en software in sneltempo in onbruik raken. Aan de andere kant staan publiekswerking en onderzoek met *born-digital*-erfgoed nog in de kinderschoenen: het is onduidelijk hoe onderzoekers met het materiaal aan de slag zullen gaan, of hoe de betekenis van complexe digitale bestanden aan het publiek kan worden duidelijk gemaakt of gecommuniceerd.

De geschiedenis van het verzamelen, verwerken en toegankelijk maken van originele digitale archieven inzake architectuur, stedenbouw en design is erg jong. Het ontwikkelen van manieren om ermee om te gaan blijft voor bewaarinstellingen *work in progress*. Het VAI Kenniscentrum speelt een pioniersrol in de expertiseontwikkeling op dit vlak, zowel internationaal als in Vlaanderen en Brussel, en ondersteunt daarin uiteenlopende erfgoedbeheerders.

OD 2.1 Bouwen aan expertise over de preservering van *born-digital*-archieven

De bewaring van *born-digital*-architectuurarchieven staat al langer internationaal op de agenda en vormt het onderwerp van verschillende studiedagen en congressen. Het VAI Kenniscentrum speelt zijn rol in het internationale onderzoek en blijft het debat volgen en voeden door internationale samenwerking, deelname aan studiedagen en nieuwe onderzoeken naar de eigenschappen van *born-digital*-informatie en hun bewaarrisico's.

Het VAI is sinds 2018 ook trekkende partner in AIDA, een samenwerking van archiefinstellingen om privaatrechtelijke *born-digital*-archieven te bewaren. De AIDA-werking is voor het VAI Kenniscentrum een opportuniteit om nieuwe projecten op te zetten binnen een breder verband.

In OD 2.1 willen we inzetten op drie hoofdlijnen:

- Internationaal netwerk: we delen kennis met instituten die actief zijn in *born-digital*-erfgoed 'van stoel tot stad' wereldwijd en verbreden zo onze horizon.
- Sociale media: we maken een studie op over de archivering van socialemediakanalen die actief zijn binnen het thema 'van stoel tot stad'. We maken een veldtekening van deze kanalen en onderzoeken welke spelers kunnen instaan voor de archivering ervan.
- Softwarearchivering: de consensus groeit internationaal dat het louter bewaren van complexe *born-digital*-bestanden vaak niet volstaat. In veel gevallen is het ook nodig om de software te capteren, evenals de technieken die werden gebruikt om het bestand te creëren. Het VAI wil daarom in samenhang met OD 2.2 een case opzetten van software-archivering in combinatie met emulatie en *oral history*-technieken om emulatie te capteren.

ACTIES

1. Het VAI Kenniscentrum sluit zich aan bij een **internationaal netwerk** van musea, archief- en onderzoeksinstituten m.b.t. bewaring en valorisatie van *born-digital*-erfgoed 'van stoel tot stad'.
2. Het VAI maakt een studie over de archivering van **sociale media** 'van stoel tot stad'.
3. Het VAI maakt een casestudy over **software-archivering, emulatie** van complexe *born-digital*-objecten en **captatie** van immateriële betekenissen, in samenhang met OD 2.2, en in samenwerking met AIDA en meemoo.
4. Updaten van **adviespagina's** met laatste kennis over *born-digital*-erfgoed 'van stoel tot stad'.

Indicatoren

- VAI wordt vermeld in internationale publicaties over *born-digital*-erfgoed 'van stoel tot stad'.
- VAI-publicaties over dit thema zijn in het Engels beschikbaar voor een internationaal publiek.
- Online rapport over de archivering van sociale media 'van stoel tot stad'.
- Online casestudy over software-archivering, emulatie en immateriële betekenissen.
- Adviespagina's over *born-digital*-erfgoed 'van stoel tot stad' worden voortdurend geüpdatet.

Mensen

- Digitaal strateeg

Partners

- Internationale musea, archief- en onderzoeksinstituten
- De partners van AIDA
- meemoo

OD 2.2 Kennis over de digitale omwenteling in de ontwerppraktijk verdiepen

De digitale omslag binnen de architectuur- en ontwerppraktijk in de jaren 80 en 90 uit zich in een nieuwe manier van werken, maar ook in nieuwe digitale tekeningen en objecten. Vragen die daaruit voortvloeien hebben betrekking op toekomstig gebruik, onderzoek en presentatie. Hoe kan een onderzoeker uit dit soort bestanden de ontwerpmethodiek, de problemen, de keuzes van de ontwerper achterhalen? Hoe kan een (architectuur)museum of -archief het hele denkwerk dat in één CAD-tekening zit capteren en presenteren aan een publiek?

- Ondanks eerdere projecten botsen we nog steeds op het probleem van de interpretatie van digitale ontwerpen. Enerzijds is het moeilijk om de betekenis van digitale objecten in te schatten, anderzijds bevatten ze veel nieuwe onderzoeksmogelijkheden waarvan we niet weten hoe ze te gebruiken of toe te passen.
- Er is een urgentie verbonden aan het *born-digital*-materiaal van *early adopters* van de computers en andere digitale technologieën in hun ontwerppraktijk. Velen zijn op pensioen of naderen de pensioengerechtigde leeftijd. In veel gevallen bevindt de sleutel tot de betekenis van hun digitale werken zich in hun hoofd. De digitale omslag bracht ook nieuwe beroepsprofielen binnen in de ontwerppraktijk, zoals CAD-tekenaars en webdesigners, die een zeer gespecialiseerde kennis bezitten. Het is belangrijk om voldoende contextgegevens te verzamelen die inzicht kunnen geven in het ontwerpproces.

In het onderzoek naar de digitale omwenteling werken we vanuit een geïntegreerde visie (zie leeswijzer). We vertrekken vanuit de vraag naar de toekomstige betekenis van *born-digital*-archieven voor onderzoek en presentatie. De opgebouwde kennis voedt het verwervingsbeleid van de VAI Collectie en andere collectiebeherende instellingen rond dit thema.

ACTIES

1. We capteren de **genese van pioniersprojecten** via *oral history*. In de keuze van respondenten hebben we aandacht voor stemmen in de marge zoals digitale tekenaars (de zogeheten *CAD monkeys*), ICT-managers en docenten tekensoftware.
2. Een thematische **klankbordgroep** stuurt het onderzoek rond digitaal cultureel erfgoed bij. In deze klankbordgroep hebben zowel erfgoedvormers, onderzoekers als erfgoedbeheerders een belangrijke stem. Nieuwe velden zoals Mediastudies, Digital Design and Development en Digital Humanities worden betrokken.
3. We exploreren het **presenteren en toeleiden van immaterieel erfgoed van het ontwerp** binnen dit thema en nemen deel aan de trajecten van de Werkplaats immaterieel erfgoed (2025-2026).
4. We experimenteren met digitale objecten als **living archive**, waarbij *born-digital*-materiaal als primair bronmateriaal wordt toegepast in het ontwerponderwijs. In samenwerking met studenten architectuur, productontwikkeling en/of grafische ontwerp bestuderen we *born-digital*-ontwerperserfgoed in functie van de betekenis van digitale archieven. We krijgen inzicht in de betekenis van auteurschap, digitale technieken van sampling en remixing en nieuwe vormen van samenwerking.
5. We verduurzamen de opgebouwde kennis in een **kennisdossier** rond pioniers in het digitaal ontwerpen en de evolutie van digitale tekensoftware.
6. We dragen actief bij aan het **internationale netwerk** rond *born-digital*-archieven.

Indicatoren

- Interviews met diverse actoren die een sleutelrol speelden in de digitale omwenteling worden opgenomen in de VAI Collectie.
- De klankbordgroep komt minstens jaarlijks samen voor de duur van het project.
- Een *living archive*-experiment met studenten uit ontwerpopleidingen in Vlaanderen.
- Piloottraject met Werkplaats immaterieel erfgoed.
- Presentatie van de werking rond de digitale omwenteling op een internationaal congres.
- De in kaart gebrachte actoren en archieven worden opgenomen in de VAI archievensdatabank (werktitel).

Mensen

- Consulentes
- Digitaal strateeg
- Vliegende collectiebeheerder

Partners

- Ontwerpers
- Onderzoeks- en onderwijsinstellingen in ontwerp-, computer- en mediawetenschappen
- Docentes en studenten
- meemoo
- Werkplaats immaterieel erfgoed
- (Inter)nationale architectuurinstellingen

SD 3 ERFGOEDVORMERS, ERFGOEDBEHEERDERS EN ONDERZOEKERS WISSELEN EXPERTISE UIT MET HET VAI KENNISCENTRUM EN DOEN EEN BEROEP OP DIENSTVERLENING OP MAAT

'Le VAI multiplie les approches incluant la communauté scientifique. D'une part, il fait participer le milieu de la recherche d'une façon particulièrement inclusive: cela se traduit de façon très claire sur le site internet dans le volet Recherche, qui est extrêmement riche par rapport à d'autres sites internet analogues. D'autre part, le volet Archiefbeheer offre de nombreux outils (allant de simples conseils à des bases de données en ligne) aussi bien aux chercheurs qu'aux architectes soucieux de gérer leurs propres archives.'
- David Peyceré, Conservateur, chef de service, Cité de l'Architecture et du patrimoine Paris

Het VAI Kenniscentrum wordt veel bevraagd door actoren die begaan zijn met het cultureel erfgoed 'van stoel tot stad': erfgoedvormers, beheerders van erfgoedcollecties en gebruikers. De meeste vragen gaan over het opzetten van publieksprojecten en het beheer van (digitaal) erfgoed.

Tegelijkertijd zijn ontwerpers en bouwbedrijven zich vaak nog onvoldoende bewust van de maatschappelijke en artistieke waarde van hun archief. Door expertisedeling met deze actoren verbetert de kwaliteit van de erfgoedzorg door de erfgoedvormers. We beogen een sterke uitwisseling van expertise met deze erfgoedgemeenschap om het herkennen en verzamelen, behouden en borgen, en het onderzoek van het erfgoed 'van stoel tot stad' te versterken.

OD 3.1 Een uiteenlopende dienstverlening realiseren voor erfgoedvormers, erfgoedbeheerders en onderzoekers die inspeelt op hun actuele noden

Het VAI Kenniscentrum **ondersteunt** alle actoren die een werking ontplooiën over het erfgoed 'van stoel tot stad'.

- We behandelen een-op-eenvragen van actoren die zelf archief beheren door informatie per mail, te verwijzen naar andere professionals, plaatsbezoeken en begeleiding op maat.
- In onderzoeksprojecten delen we onze expertise via partnerschappen.
- Via een vliegende collectiebeheerder bieden we een uitgebreidere vorm van dienstverlening aan, zoals het opstellen van plaatsingslijsten en het verwerken van archieven en collecties die in gevaar zijn. Deze dienstverlening wordt afgestemd op de waarden van het erfgoed, de mogelijkheden van de erfgoedbeheerders en de prioriteiten van de VAI-werking.
- Het cultureel erfgoed 'van stoel tot stad' wordt op ontelbaar veel plaatsen in Vlaanderen en Brussel bewaard. We zijn een aanspreekpunt voor de herbestemming van dit erfgoed. We investeren tijd en energie in de uitbouw van een netwerk van erfgoedbeheerders. In samenwerking met hen en Archiefpunt zoeken we een definitieve bestemming voor erfgoed dat wordt bedreigd of niet meteen een bestemming vindt. Deze dienstverlening kent een aantal uitdagingen:
  - Steeds meer bewaarinstellingen focussen op hun kerntaken zodat een geschikte bewaarplaats vinden minder vanzelfsprekend wordt. Dit geldt des te meer voor het erfgoed van design en grafisch ontwerp.
  - We worden geconfronteerd met vragen die onze basiswerking overstijgen, zoals vragen om archieven of collecties te verwerken of om te voorzien in actieve begeleiding, archieven te digitaliseren, publieksprojecten op te zetten ...

Het kenniscentrum wil de **haalbaarheid onderzoeken van betalende dienstverlening** voor bouwbedrijven of middenveldorganisaties. Hierbij houden we rekening met een aantal principes:

- Eerstelijnsdienstverlening (bv. via mail, eerste plaatsbezoeken ...) blijft gratis.
- De dienstverlening kan niet marktverstoring zijn en is enkel mogelijk wanneer archief/collectie of de resultaten van de dienstverlening (op termijn) een publieke bestemming krijgen.

- Het primaire doel van dit onderzoek is om de kosten voor zowel dienstverlener als doelgroep te expliciteren en om te evolueren naar het delen van de kosten tussen beide partijen. Op termijn willen we bekijken of we via betalende dienstverlening extra personeel kunnen aannemen en zo het dienstenaanbod vergroten.

In de volgende beleidsperiode willen we onderzoeken of betalende dienstverlening mogelijk is m.b.t. de registratie, verwerking en digitalisering van archieven/collecties. We denken aan de ontwikkeling van twee uitgewerkte betalende dienstenpakketten:

- Opstellen van werkplan + *teach-the-teacher*-workshop voor verwerking van archief/collectie.
- Coördinatie van digitaliseringsprojecten van archief en aanbieden van een opslaglocatie. (Zie OD 3.3)

- ACTIES**
1. We zetten onze bestaande **dienstverlening** aan erfgoedvormers, erfgoedbeheerders en onderzoekers verder, verstrekken adviezen en bieden ondersteuning op maat.
  2. Het VAI Kenniscentrum creëert een **structureel lespakket m.b.t. archief- en collectiebeheer** voor kleine en grote organisaties zodat ze daarna zelf aan de slag kunnen. Het VAI biedt deze vorming aan op vraag, maar organiseert ze ook op eigen initiatief, eenmaal per jaar.
  3. We werken aan een **decentraal bewaarde collectie ‘van stoel tot stad’** die virtueel via één instrument (de VAI archievdatabank (werktitel)) wordt ontsloten. Deze decentraal bewaarde collectie wordt beheerd door een netwerk van bewaarinstellingen, van lokaal tot nationaal, afhankelijk van de waardering van het cultureel erfgoed. VAI voedt dit netwerk inhoudelijk, ondersteunt het en werkt zo aan een lerend netwerk.
  4. We zetten onze dienstverlening m.b.t. **waarderingen en herbestemming** verder, in samenwerking met Archiefpunt en andere partners in het veld.
  5. We stellen onze **expertise ter beschikking van erfgoedgemeenschappen** door ons te engageren als partners in projecten over het erfgoed van de ontworpen omgeving. We dragen bijvoorbeeld bij aan een project van KADOC over de inplanting van religieuze gebouwen in België.
  6. Het VAI Kenniscentrum onderzoekt of specifieke diensten m.b.t. archiefbeheer betalend kunnen worden gemaakt. We zetten als testcase minstens twee projecten van **betalende dienstverlening** op.

Indicatoren

- We registreren en meten onze adviezen. We streven naar een minimum van 150 per jaar.
- Dienstverlening op maat aan minstens vijf actoren per jaar.
- We organiseren minstens één keer per jaar een vorming m.b.t. archief- en collectiebeheer.
- Herbestemmingsadvies of projecten voor minstens twee archieven per jaar.
- VAI is in de beleidsperiode 2024-2028 partner in minstens drie projecten van externen.
- Twee gepubliceerde testcases van betalende dienstverlening.
- Een lerend netwerk van bewaarinstellingen voor de gedecentraliseerde collectie.

Mensen

- Consulentes
- Vliegende collectiebeheerder
- Zakelijk coördinator

Partners

- Vrijwilligers
- Archiefpunt
- TRACKS
- Uiteenlopende bewaarinstellingen

OD 3.2 Proactief inzetten op een brede verspreiding van expertise via een uitgebreid gamma aan ontsluitingsmethoden

Het VAI Kenniscentrum biedt een brede dienstverlening aan en communiceert open over de opgebouwde kennis. We willen hierin nog performanter zijn.

- Hoewel ontwerpers en bouwbedrijven het nut van een goed archiefbeheer erkennen, wordt er doorgaans weinig aandacht aan besteed. Er is nood aan sensibilisering en aan handzame adviezen.
- De noden en uitdagingen voor archiefzorg variëren daarbij per discipline en generatie. Om hieraan tegemoet te komen en de juiste accenten te leggen, differentiëren we onze communicatie. Zoals in de afgelopen beleidsperiode werken we hiervoor samen met de beroepsverenigingen.
- Ondanks ons brede aanbod merken we dat het voor ontwerp- en erfgoedgemeenschappen niet altijd even duidelijk is waarvoor en aan welke voorwaarden ze bij ons terecht kunnen. Via gerichte communicatiestrategieën en een helder kader willen we dit verbeteren.
- Daarnaast stellen we een blijvende nood vast om doelgroepen naar de adviezen en kennisdossiers te leiden. De kwaliteit, zichtbaarheid en toegankelijkheid van onze advies- en kennispagina's zijn daarom blijvende aandachtspunten.
- In het ontwerp onderwijs, en specifiek in het onderwijs van architectuur en stedenbouw, is er een groeiende aandacht voor referenties, het geheugen van de eigen geschiedenis en voor originele plannen en tekeningen van voorgangers als grondstof voor ontwerp. Het VAI wil allianties maken met deze ontwerpscholen om ze toe te leiden naar onbekend cultureel erfgoed. Omgekeerd willen we leren over de methoden die ze gebruiken om archief te activeren in het hedendaagse ontwerp, zodat we de cultureel-erfgoedwerking hier beter op kunnen afstemmen.

ACTIES

1. We evalueren de huidige communicatie van onze dienstverlening en sturen ze bij om de **zichtbaarheid van onze dienstverlening** bij de doelgroepen te verhogen. We bouwen onze advies- en kennispagina's verder uit met hulp van de teams communicatie en publiekswerking van het VAI.
2. We activeren erfgoedvormers om zorg te dragen voor het eigen archief (waarderen, selecteren, borgen) als een onderdeel van hun maatschappelijke opdracht in het kader van duurzaamheid. Het archief van bouwbedrijven, architecten en stedenbouwkundigen kan immers noodzakelijke informatie bevatten om te beslissen of en hoe bepaalde gebouwen al dan niet bewaard kunnen worden, welke materialen (al dan niet toxisch) erin verwerkt zijn enzovoort. In samenwerking met beroepsverenigingen lanceren we minstens twee campagnes om **ontwerpers te sensibiliseren voor basisarchiefzorg** via de voor hun bekende kanalen.
3. We zoeken **synergieën** met andere kennisdelingsplatformen, zoals TRACKS, Archiefpunt en FARO, en vergroten zo het bereik en de kwaliteit van onze dienstverlening.
4. Waar nuttig zorgen we voor **vertaling** van adviezen naar het Engels.
5. In samenwerking met de VAI Collectie starten we met een **jaarlijkse netwerkdag** waarop onderzoeks- en masterproefthema's worden uitgewisseld en we onderzoekers attent maken op archieven en collecties 'van stoel tot stad' waarvan het bestaan nog niet bekend is in het veld. (OD 4.1 VAI Collectie)
6. We **knopen samenwerkingen aan met ontwerpstudio's** die cultureel erfgoed 'van stoel tot stad' als grondstof voor ontwerp nemen. We analyseren de methoden en bekijken waar VAI kan bijdragen om collecties beter bekend te maken en de methoden ook in andere studio's ingang te doen vinden.

Indicatoren

- De advies- en kennispagina's worden meer gebruikt.
- Meer inhoud van de advies- en kennispagina's is in het Engels beschikbaar.
- Twee sensibilisatiecampagnes aan ontwerpers of bouwbedrijven m.b.t. archiefzorg.
- VAI draagt bij aan minstens één artikel of activiteit binnen TRACKS/Archiefpunt.
- VAI draagt bij aan minstens één vormingsmoment per jaar binnen de cultureel-erfgoedsector.

- VAI organiseert jaarlijks één netwerkdag voor onderzoekers.
- Analyse van ontwerpstudio's die cultureel erfgoed als grondstof voor ontwerp nemen in functie van multiplicatie en optimalisatie van de methoden.

Mensen

- Consulentes
- Vliegende collectiebeheerder
- Vliegende publiekswerker
- Communicatiemedewerker VAI

Partners

- Archiefpunt
- TRACKS
- Beroepsverenigingen voor ontwerpers en bouwbedrijven
- FARO
- Ontwerpstudio's aan de ontwerpopleidingen

OD 3.3 Erfgoedbeheerders ondersteunen om collecties te digitaliseren en zo bijdragen aan de preservatie en ontsluiting van het erfgoed 'van stoel tot stad'

Veel erfgoedcollecties die worden bewaard bij niet-professionele erfgoedbeheerders bevatten veel potentieel om te worden gedigitaliseerd. Vaak is daar ook vraag naar bij deze erfgoedbeheerders. Door digitalisering wordt het erfgoed beter toegankelijk, en een digitale kopie kan gebruikt worden voor maatschappelijke doelen terwijl het erfgoed zelf bij de erfgoedbeheerder blijft.

Het kenniscentrum wil digitaliseringsprojecten ondersteunen van actoren die geen professionele archiefbeheerder zijn en daar vaak de infrastructuur, kennis en middelen voor missen. We treden hierbij op als projectcoördinator en bieden ondersteuning voor het zoeken van middelen.

Daarnaast willen we duurzame opslag aanbieden voor de digitale bestanden. Vaak kunnen de erfgoedbeheerders niet zelf instaan voor de duurzame bewaring en is een collectiebeherende instelling niet meteen bereid om hiervoor in te staan. Dat geldt in het bijzonder voor het erfgoed van vormgeving, grafische vormgeving en bouwbedrijf.

Om deze lacune op te lossen, willen we in samenwerking met VAI Collectie experimenteren met een 'digitaal tussendepot' dat reproducties veilig kan bewaren die ook buiten de primaire criteria van het VAI-collectiebeleid vallen.³ Dit tussendepot functioneert louter als 'digitale kluis': de erfgoedbeheerder blijft eigenaar van de reproducties en neemt een dienst af van het tussendepot. Voor deze dienstverlening willen we een juridisch en financieel model ontwikkelen dat de lusten en lasten billijk spreidt over VAI en eigenaar.

ACTIES

1. Het kenniscentrum zet in samenwerking met erfgoedbeheerders projecten op die **waardevol erfgoed 'van stoel tot stad' digitaliseren en ontsluiten**.
2. Het kenniscentrum experimenteert in samenwerking met de VAI Collectie met een **digitaal tussendepot** zoals hierboven beschreven.
3. We **delen onze ervaringen** met dit model met de cultureel-erfgoedsector.

Indicatoren

- Twee digitaliseringsprojecten i.s.m. met partners die erfgoedbeheer niet als kerntaak hebben; reproducties bewaard bij een collectiebeherende instelling of VAI.
- Een gepubliceerd juridisch/financieel model voor een 'tussendepot'.

³ In de huidige beleidsperiode ondersteunde het Kenniscentrum al gelijkaardige digitaliseringsprojecten met collecties van T.O.P. office/Luc Deleu en Marcel Raymaekers. In dit geval werden de reproducties volledig opgenomen binnen de collectie van het VAI.

Mensen

- Vliegende collectiebeheerder
- IT medewerker

Partners

- Erfgoedbeheerders
- VAI Collectie

OD 3.4 Een dienstverleningspakket voor nalatenschappen rond het erfgoed 'van stoel tot stad' ontwikkelen

Het VAI Kenniscentrum krijgt in toenemende mate vragen over de opzet van nalatenschappen of van structuren die zelfstandig erfgoed 'van stoel tot stad' kunnen beheren. Het gaat vaak om erfgenamen van ontwerpers, maar ook om bedrijven die een interessante collectie beheren en hiervoor professionele ondersteuning zoeken. De vragen gaan van geschikte juridische structuren, over businessmodellen, tot de uitwerking van activiteiten of projecten rond dit erfgoed.

- Het VAI Kenniscentrum bouwde diepgaande kennis op rond dit thema via het project Future Plans rond de nalatenschap van T.O.P. office & Luc Deleu. Ook voerden we gesprekken met verschillende bestaande of potentiële nalatenschappen, zoals de Fondation Charles Vandenhove, het Fonds Lucien De Roeck, het netwerk rond het huis van Jozef Schellekens in Turnhout en Maison Vervloet in Brussel.
- Het VAI Kenniscentrum bouwt op basis van deze ervaringen een dienstenpakket uit om deze partners beter te ondersteunen. We verfijnen het dienstenpakket via proefprojecten.
- We werken verder op resultaten die voortkomen uit projecten binnen het kunstenerfgoedtraject dat het departement CJM lanceert in 2023 en zorgen voor een verdere vertaling van deze resultaten naar het erfgoed 'van stoel tot stad'.

ACTIES

1. We **ondersteunen twee nalatenschappen** bij de ontplooiing van hun activiteiten en delen de opgedane ervaring met de cultureel-erfgoedsector.
2. We stellen een **adviesdossier over nalatenschappen** samen, met algemene informatie (juridische vorm, verdienmodellen, mogelijke activiteiten) en inspirerende voorbeelden.
3. We organiseren een **workshop over het opzetten van een nalatenschap** voor het erfgoed 'van stoel tot stad'.
4. We organiseren een **studiedag** met partners vanuit de denktank kunstenerfgoed, gericht naar de erfgoedsector, om theoretische kennis te ontwikkelen rond het thema nalatenschappen vanuit een internationaal perspectief.
5. Vanuit onze dienstverlening werken we aan een **netwerk ter ondersteuning van kennisuitwisseling over nalatenschappen**. We werken zoveel mogelijk samen met collega-instellingen via de denktank kunstenerfgoed en TRACKS.

Indicatoren

- Twee nalatenschappen kregen ondersteuning van VAI.
- Kennisdossier Nalatenschappen online.
- Eén workshop voor architecten en ontwerpers m.b.t. nalatenschappen.
- Gemeenschappelijk initiatief over nalatenschappen i.s.m. denktank kunstenerfgoed en/of TRACKS.

Mensen

- Consulenten
- Vliegende collectiebeheerder

Partners

- Erfgoedbeheerders
- Denktank kunstenerfgoed
- TRACKS

SD 4 EEN BREED EN DIVERS PUBLIEK IS ZICH BEWUST VAN HET BELANG VAN EEN ZORGZAME ONGANG MET DE ONTWORPEN LEEFOMGEVING EN ZIJN CULTUREEL ERFGOED

'Wiki Women Design is a long overdue project to making women's contributions visible. With this project, the Vlaams Architectuurinstituut has taken on a pioneering role that we all wish for.'
- Monika Platzer, Head of Collection, Architekturzentrum Wien

Het cultureel erfgoed van de ontworpen leefomgeving belangt iedereen aan. In 2020-2021 ontwikkelde het VAI een 'strategisch plan publiekwerking' dat dit beleidsplan onderbouwt. Onder publiekwerking verstaan we alle acties waarbij een publiek betrokken is. Het gaat over drempels verlagen, verbinding met doelgroepen die nog niet bereikt worden en het zoeken van aansluiting bij zaken die in de (lokale) maatschappij spelen.

Uit de ervaringen van de voorbije projecten én met het 'plan publiekwerking' als leidraad zet het VAI Kenniscentrum sterk in op meer maatschappelijke verbinding en een bredere betrokkenheid van een niet-professioneel publiek bij het erfgoed van 'stoel tot stad'. Dit resulteert in een aantal principes die we doorheen de hele werking aanhouden (zie ook SD5):

- In alle aspecten van de werking (kennisopbouw, dienstverlening, waarderingkadern en klankbordgroepen) hebben we aandacht voor stemmen die verschillende standpunten en perspectieven vertolken. Een uitdrukkelijke doelstelling is: de werking rond vrouwelijke ontwerpers die we via het Wiki Women Design-project opstartten uitbreiden.
- Het VAI Kenniscentrum werkt met een actieve vorm van participatie waarbij we partnerschappen met specifieke groepen of gemeenschappen aangaan. Zo hebben erfgoedvormers, ontwerpers en gebruikers een belangrijke stem bij het waarderen van cultureel erfgoed.
- Waar mogelijk activeren we het cultureel erfgoed 'van stoel tot stad' in het kader van hedendaagse maatschappelijke uitdagingen zoals de klimaatverandering, mobiliteit, diversiteit en woningnood.

We werken uitdrukkelijk aan publieksverbreding en willen daarbij inzetten op erfgoedervaring, inspiratie, reflectie en informatie. We streven daarbij naar een inclusieve werking. Deze beleidsperiode ontwikkelt het VAI Kenniscentrum een specifieke doelgroepenwerking met en voor:

- **Jongeren:** zij krijgen zelden een stem in ruimtelijke debatten. Nochtans zijn ruimtebeleving en het waarnemen en beschrijven van de leefomgeving belangrijke leerdoelen voor het lager onderwijs. We zetten in op bewustmaking en vorming over het belang van een goed ontworpen leefomgeving voor jongeren.
- **Lokale erfgoedgemeenschappen:** architecturaal en vormgevingserfgoed wordt lokaal sterk gewaardeerd. De lokale producent en ontwerper hebben vaak een sterke economische en ruimtelijke impact op de geschiedenis van een plek en een gemeenschap. Via een nauwere samenwerking met erfgoedcellen wil het VAI Kenniscentrum daarrond een actievere publiekswerking ontwikkelen.
- **Ontluikende ontwerpers:** we zien veel potentieel in het actiever betrekken van studenten en jonge ontwerpers op het vlak van praktijkontwikkeling, bewustwording, kennisontwikkeling, referenties en cultureel erfgoed als grondstof voor ontwerp.

OD 4.1 Een sterke basis uitbouwen voor een kwaliteitsvolle publiekswerking rond het erfgoed 'van stoel tot stad' voor een professioneel publiek

Vandaag bereikt het VAI Kenniscentrum een professioneel betrokken publiek, zowel nationaal als internationaal. Binnen de ontwerpgemeenschap bereiken we ontwerpers, academici in de ontwerpdisciplines en *peer*-organisaties. Binnen de erfgoedgemeenschap ontwikkelden we duurzame partnerschappen met erfgoedorganisaties en ondersteunen we erfgoedvormers op een proactieve manier. We willen dit continueren, omdat duurzaamheid in haar ruime betekenis ook het geheugen van plekken en gemeenschappen omvat. We willen deze professionals aanmoedigen om actief met het erfgoed 'van stoel tot stad' aan de slag te gaan in hun praktijk.

Daarnaast maken we brede publiekprojecten via geïntegreerde projecten, zoals we de voorbije jaren deden, bijvoorbeeld rond de tuinarchitectuur van Simone Kroll of het archief van T.O.P. office waarmee jongeren uit het deeltijds kunstonderwijs en studenten van vier masterstudio's architectuur- en stedenbouw via twee educatieprojecten aan de slag gingen. Ons huidige publiek kent het VAI in de eerste plaats voor zijn werking rond architectuur; projecten over bouwbedrijf en design zijn minder bekend. In de toekomst willen we de verscheidenheid van onze thema's rond het ontwerp van de leefomgeving, 'van stoel tot stad', zichtbaarder maken voor de ontwerpgemeenschap.

- ACTIES**
1. Jaarlijks maken we één **tentoonstelling in de reeks *Unfolding the Archives***. We gebruiken deze reeks als platform om erfgoed te tonen dat vandaag niet bekend is, of maar gedeeltelijk ontsloten naar een breed publiek.
  2. We zetten sterker in op een **randprogramma bij tentoonstellingen en schrijfsessies** zodat de inhoud nog gericht op maat van verschillende doelgroepen wordt vertaald.
  3. We hebben aandacht voor een gerichte **communicatie voor een breed publiek**. Daarbij hebben we in het bijzonder oog voor een toegankelijke taal en gerichte communicatie.
  4. We gaan **partnerschappen** aan met bv. openbare bibliotheken, brede media ... om de projecten gericht naar bepaalde groepen of gemeenschappen te communiceren, afhankelijk van het thema.
  5. We maken onze kennisdossiers nog actiever bekend bij journalisten die over klimaattransitie, mobiliteit, de bouwshift, ruimtelijke ordening en architectuur schrijven. We gebruiken hiervoor de sterke databank van het team communicatie van het VAI. We zetten in op **actieve toeleiding naar cultureel erfgoed** om diepgaandere duiding rond de thema's te bewerkstelligen.
  6. We **werken samen met onderzoekers** om hun projecten te vertalen naar een breed publiek via tentoonstellingen, publicaties of andere publiekprojecten.
  7. We zetten in op geschiedenis voor en door iedereen via het **format van Wikipedia-edit-a-thons** om online participatie in erfgoed door een kritische massa aan mensen mogelijk te maken.
    - schrijfsessie rond vrouwelijke grafische ontwerpers in het kader van Matrimonydays
    - schrijfsessie rond digitale tekensoftware
    - schrijfsessie vanuit bronnengidsen interieuronderwijs en/of stedenbouw
    - schrijfsessie rond bouwbedrijven in het kader van Open bedrijvendag of Open wervendag

Indicatoren

- Minstens jaarlijks een randprogramma gericht naar een specifieke niet-professionele doelgroep.
- We scholen ons bij in toegankelijke communicatie.
- We hebben minstens jaarlijks een communicatief partnerschap met een andere culturele speler of media die een breed publiek bereiken.
- Vier Wikipedia-schrijfsessies met partners.
- Vijf tentoonstellingen in de reeks *Unfolding the Archives*.

- Er is een significante stijging van het aantal bezoekers van de advies- en onderzoekspagina's.
- We registreren en meten onze adviezen. We streven naar een minimum van 150 per jaar.

Mensen

- Consulenten
- Vliegende collectiebeheerder
- Vliegende publiekswerker
- Consulent publiekswerking VAI
- Communicatiemedewerker VAI

Partners

- Wikipedia Belgium
- Ontwerpers
- Burgers
- Erfgoedorganisaties
- Onderwijsinstellingen

OD 4.2 Een cultuureducatietraject met en voor jongeren ontwikkelen

Jongeren krijgen zelden een stem in ruimtelijke debatten. Vanuit erfgoededucatie reiken we jongeren instrumenten aan om uitspraken te doen over de publieke ruimte en hun leefomgeving. We versterken culturele vaardigheden zoals (zintuiglijk) waarnemen, duiden en waarderen van erfgoed, begripsmatig benoemen en verzinnen en verbeelden. Zo vergroten we de betrokkenheid van toekomstige generaties bij de eigen leefomgeving.

ACTIES

1. We bouwen een strategische relatie uit met leerkrachten lager en secundair onderwijs op het vlak van architectuur, design en omgevingsonderwijs via een **vormingstraject voor het CNO** (Universitair nascholingscentrum voor onderwijspersoneel) in samenwerking met FARO. We zien leerkrachten als belangrijke bemiddelaars tussen het VAI en de jongeren.
2. Onze activiteiten en onderzoek rond het erfgoed 'van stoel tot stad' zijn een enorme bron aan kennis voor jongeren. We bemiddelen deze kennis via **educatief materiaal** zoals video's, invulbladen en referentiebeelden die ook na afloop van projecten beschikbaar zijn voor leerkrachten lager en/of secundair onderwijs via onze eigen websites en erfgoedwijs.be (KlasCement).
3. We brengen in samenwerking met kunsteducatieve organisaties **workshops op maat** zoals Erfgoedklasbakken (FARO). Vanuit de vaststelling dat er nood is aan een grotere diversiteit aan woonbeelden en -idealen die aan bod komen in de handboeken van het lager onderwijs, zetten we een educatief project op voor en door jongeren rond het leren observeren, begrijpen en verbeelden van woonerfgoed.
4. We zoeken **aansluiting bij initiatieven van de Stad Antwerpen** rond cultuureducatie tijdens vakantiemaanden in de stad.
5. We werken met een vaste **groep jongeren als kritische vrienden**. Zij geven op regelmatige basis peerreview over de verschillende aspecten van het cultuureducatietraject.
6. We verduurzamen de resultaten van het traject door de ontwikkelde formats en workshops te **multipliceren via externe lesgevers**.

Indicatoren

- Een vormingstraject voor leerkrachten lager onderwijs i.s.m. CNO.
- Publicaties van educatief materiaal via onderwijsfora zoals Erfgoedwijs, KlasCement en Cultuurkuur.
- Twee workshops op maat voor jongeren die na ontwikkeling hernomen worden.
- Jongeren hebben een actieve stem in het traject.

Mensen

- Vliegende publiekswerker
- Consulent publiekswerking VAI

Partners

- Leerkrachten en lerarenopleidingen
- Onderwijsinstellingen
- Deeltijds (kunst)onderwijs
- KlasCement

- CNO (Universitair nascholingscentrum onderwijspersoneel)
- FARO
- Kunsteducatieve organisaties
- Stad Antwerpen

OD 4.3 Lokale erfgoedgemeenschappen op een actieve manier ondersteunen

Een structurele publiekswerking opzetten rond cultureel erfgoed 'van stoel tot stad' vraagt specifieke kennis en expertise die bij lokale erfgoedgemeenschappen zelden aanwezig is. We krijgen bijvoorbeeld geregeld adviesvragen vanuit (boven)lokale erfgoedgemeenschappen rond het uitbouwen van een programmatie voor museumwoningen: architectenwoning Jozef Schellekens, Les Nénuphars atelierwoning Luc Deleu & T.O.P. office, het Braemhuis, Maison Guiette en bibliotheek Eke door Juliaan Lampens.

- ACTIES**
1. We werken **een lijn 'vliegende publiekswerker'** uit ter ondersteuning van de lokale erfgoedgemeenschappen. De vliegende publiekswerker zorgt voor adviesverlening rond publiekswerking en zet intensieve trajecten op om op locatie een inhoudelijke programmatie te maken die het lokale erfgoed bemiddelt naar een breed publiek.
  2. Een vliegende publiekswerker ondersteunt lokale erfgoedgemeenschappen bij het uitwerken van een **inhoudelijke programmatie rond onroerend-erfgoedsites met een sterk lokaal belang** zoals het Braemhuis in Antwerpen en de bibliotheek van Juliaan Lampens in Eke.
  3. We evalueren voortdurend de cases Braem en Lampens en werken we aan een educatieve methode als basis voor **dienstverlening** aan andere lokale erfgoedspelers.
  4. We nemen deel aan **Erfgoeddag** in samenwerking met één erfgoedbeheerder of erfgoedgemeenschap. Dit biedt ons de kans om een niet-professionele erfgoedspeler te ondersteunen, een lokaal publiek te bereiken en nieuwe methoden te leren die we vervolgens in de erfgoedgemeenschappen kunnen inbedden.

Indicatoren

- Door de acties verdiepen en verruimen de lokale erfgoedgemeenschappen hun inzet voor het cultureel erfgoed 'van stoel tot stad'.
- Er is een grote lokale betrokkenheid voor het cultureel erfgoed 'van stoel tot stad'.
- Jaarlijkse programmatie in de erfgoedsites het Braemhuis en de bibliotheek Juliaan Lampens.
- Drie events in het kader van Erfgoeddag.
- Het aantal trajecten met lokale partners en de kwaliteit ervan wordt gemeten en geëvalueerd, evenals de tevredenheid van lokale partners.

Mensen

- Vliegende publiekswerker
- Publieksmedewerker VAI

Partners

- FARO
- Erfgoedcellen
- Lokale erfgoedspelers
- Herita
- Stad Antwerpen
- Lokaal bestuur Nazareth
- Cultuurregio Leie Schelde
- Vzw Juliaan Lampens

OD 4.4 Ontluikende ontwerpers actief betrekken bij het erfgoed 'van stoel tot stad'

Onder 'ontluikende ontwerpers' verstaan we ontwerpers die in opleiding zijn, stagiairs en starters. Uit een stakeholderbevraging in het kader van de expertmeeting beleidsplan (maart 2022) kwam de nood aan sensibilisering rond basisarchiefzorg bij ontluikende ontwerpers sterk naar voren. Reeds na enkele jaren merken velen dat hun materiaal zich opstapelt en dat er nood is aan een efficiënte structuur. Het is interessant om al bij de opstart van een bureau of collectief aandacht te hebben voor erfgoedbeheer. Ontluikende ontwerpers staan in een breder verhaal van de ontwikkeling van een vak. Door hun erfgoedbewustzijn aan te scherpen, kunnen ze in hun hedendaagse en toekomstige praktijk de relatie tussen traditie en vernieuwing, kennis en verbeelding bevragen. Ze kunnen zich laten inspireren door, of bewust afstand nemen van, het geheugen van de discipline.

- ACTIES**
1. Het VAI bouwt in samenwerking met De Singel de tentoonstellingsreeks *Tafelzetting* uit (viermaal per jaar) rond jonge architecten in Vlaanderen en Brussel. Dit platform selecteert architecten uit de aantredende generaties die reeds hun eerste stappen zetten op het vlak van kritische culturele productie. We implementeren **sessies op maat over archiefbeheer rond archiefzorg met de deelnemers van *Tafelzetting***. We zien deze sessies als een wederzijds leerproces waarbij we ons advies bemiddelen naar de ontluikende ontwerpers en we hun specifieke noden en wensen beter begrijpen en in kaart kunnen brengen.
  2. De resultaten van het leerproces met de ontwerpers in *Tafelzetting* implementeren we in andere formats die **bewustwording rond ontwerperserfgoed vergroten**.
  3. We doen systematisch een 'ronde van Vlaanderen' om de werking van het VAI Kenniscentrum op **introductiedagen aan de onderzoeksgroepen en faculteiten** kenbaar te maken. We koppelen hier een ludieke of experimentele actie aan rond archief- of erfgoedbeheer en -gebruik.
  4. We vergroten de kennis rond archiefonderzoek bij **ontwerpstudenten** via lessen en workshops.
  5. We experimenteren met **digitale strategieën als *living archive*** (zie OD 2.2). De digitale geletterdheid van de studenten laat het VAI Kenniscentrum toe om binnen te kijken in de toekomstige noden en verwachtingen van deze doelgroep.
  6. We sensibiliseren jonge ontwerpers voor de waarde van het eigen archief en de betekenis die andere archieven hebben voor hun praktijk via een **labo-oefening**. (Zie OD 1.4)

Indicatoren

- Meer studenten en jonge ontwerpers werken met cultureel erfgoed 'van stoel tot stad'.
- We krijgen meer adviesvragen en vragen voor samenwerking van studenten en jonge ontwerpers.
- Een *living-archive*-experiment met studenten uit ontwerpopleidingen in Vlaanderen.
- Een labo-oefening met jonge ontwerpers vanuit het pilootproject 'grafisch erfgoed'.
- Minstens twee sessies per jaar met jonge architecten die deelnemen aan de tentoonstellingsreeks *Tafelzetting*.

Mensen

- Consulentes
- Vliegende collectiebeheerder
- Vliegende publiekswerker

Partners

- Onderzoeks- en onderwijsinstellingen, docenten en studenten
- Studentenverenigingen ontwerpdisciplines
- VAI-kunstenwerking

SD 5 EEN KWALITEITSVOLLE EN TRANSPARANTE WERKING DIE STERK IN VERBINDING STAAT MET EEN BREDER MAATSCHAPPELIJK VELD

'Architecture has an important role to play in improving the built space into more sustainable, enriching and inclusive living environment and one needs motivated cultural organisations to bring inspiration and act as community ambassadors in this process.'

- Triin Ojari, Director, Estonian Museum of Architecture

Het VAI wil een duurzame organisatie zijn, in de holistische betekenis van het woord. Dat betekent dat alle elementen van de werking duurzaam moeten zijn: de missie, de interne en externe werkprocessen, het inhoudelijke programma en de huisvesting. Het VAI is een hybride organisatie met drie deelwerkingen: VAI Kenniscentrum, VAI Collectie (cultureel archief) en VAI Sectorinstituut (binnen Kunstendecreet). Elke deelwerking heeft een eigen opdracht en doelstellingen, maar er is ook samenwerking tussen de deelwerkingen. Het streven naar een kwaliteitsvolle en transparante werking zit in heel de organisatie. Een deel van deze SD komt daarom ook terug in de doelstellingen van VAI Collectie en van het sectorinstituut binnen het Kunstendecreet.

Als dienstverlener kunnen we niet functioneren zonder partners en samenwerking op lokaal, landelijk en internationaal niveau. Deze samenwerkingen komen doorheen het hele beleidsplan terug. Binnen deze SD hernemen we het uitbouwen van een netwerk én het inzetten op participatie als afzonderlijke doelstellingen, omdat ze fundamenteel zijn voor de missie van het VAI Kenniscentrum. Omdat de doelstellingen in deze SD doorheen de projecten in de andere SD's gerealiseerd worden, zijn de indicatoren, partners en mensen hier niet hernomen.

OD 5.1 Investeren in duurzame samenwerking met erfgoedbeheerders, onderzoekers en erfgoedvormers, van het lokale tot het internationale niveau

In de verschillende facetten van de werking – van kennisopbouw tot publiekswerking – werkt het VAI Kenniscentrum samen met de brede erfgoedgemeenschap. We engageren ons ook als partner in projecten van anderen. In deze concrete samenwerkingen krijgt ons netwerk vorm. Door deze uitwisselingen delen we onze expertise en verdiepen we onze kennis over het erfgoed 'van stoel tot stad'. Deze samenwerkingen zijn ook een belangrijke opportuniteit om het draagvlak voor de zorg voor het erfgoed te vergroten. We blijven dit netwerk versterken en verbreden.

ACTIES

1. Het cultureel erfgoed 'van stoel tot stad' wordt gemaakt, bewaard en gekoesterd door een netwerk van actoren. Het VAI Kenniscentrum stimuleert als **katalysator** activiteiten die uit dit netwerk naar voren komen en vergroot de impact door synergieën met andere initiatieven.
2. Het VAI Kenniscentrum is **sterk ingebed** in een netwerk van collectiebeherende organisaties, via VAI Collectie met de andere landelijke culturele archiefinstellingen en via de andere landelijke dienstverlenende rollen, zoals de partners in de denktank kunstenerfgoed.
3. VAI is een **actief lid van de International Confederation of Architectural Museums (ICAM)**, een sterk netwerk waarin veel kennis wordt gedeeld tussen professionals.
4. Ook naast de formele overlegstructuren **stemmen we af met verwante organisaties** zoals het CIVA en ICA WB (Brussel) of HNI (Rotterdam).
5. Het VAI Kenniscentrum engageert zich in **de netwerken in Vlaanderen en Brussel van cultureel erfgoed**, zoals het overleg van de landelijke dienstverlenende rollen, Archiefpunt, TRACKS, de VVBAD, Themanetwerk bedrijfserfgoed, Domein 5-overleg ...
6. We bestendigen, verbreden en verdiepen de **samenwerking met onderzoekers en academici**.
7. We **werken structureel samen met ontwerpers**, een-op-een of via de kunstenerfgoedwerking van VAI, netwerkorganisaties als het NAV of Team Vlaams Bouwmeester.

OD 5.2 Participatie is een sleutelbegrip bij alle werkprocessen

Het bewustzijn groeit dat culturele instellingen, inclusief architectuurinstituten, mee bepalen welke stem gehoord wordt en welke niet. Het VAI gaat bewust om met zijn maatschappelijke opdracht. Het maakte tijdens de lockdown in 2020 een 'strategisch plan publiekswerking'. Daarnaast installeerde het VAI een klankbordgroep waarin het brede veld van de architectuurcultuur is vertegenwoordigd. De medewerkers van het VAI, de klankbordgroep en het bestuursorgaan hebben een actieve inbreng in dit beleidsplan. Het plan is daarmee het resultaat van een denkoefening met velen, zowel de brede cultureel-erfgoedgemeenschap, bestuurders als medewerkers van het VAI.

Het VAI Kenniscentrum hanteert steeds een methode aan tweerichtingsverkeer in zijn werking. We reiken proactief naar het publiek en belanghebbenden, maar staan ook open voor de vragen tot samenwerking vanuit de samenleving. Daarbij durven we de klassieke verhoudingen loslaten door nieuwe rollen te geven aan jonge ontwerpers en studenten, bijvoorbeeld als curatoren voor publiekprojecten, of aan ontwerpers bij selectie- en waarderingsprocessen. Ook het stimuleren van erfgoedvormers zoals bouwbedrijven om zelf een rol op te nemen bij de zorg voor hun cultureel erfgoed, kadert hierin.

ACTIES

1. Het VAI heeft een **klankbordgroep** voor de hele organisatie waarin de brede sector op een evenwichtige manier vertegenwoordigd is. Er worden inhoudelijke discussies gevoerd over de projecten die de missie in realiteit brengen.
2. Het verdiepen van onze expertise binnen de **thematische projecten** gebeurt steeds in uitwisseling met onderzoekers en de erfgoedgemeenschap (zie SD1 en SD2).
3. Ontwerpers en bouwbedrijven hebben een belangrijke stem bij **waarderingkadern**.
4. **Ontwerpers** nemen een actieve rol op in onze **publiekswerking**, bijvoorbeeld als curator van een tentoonstelling of participatieve formats.
5. We werken samen met **onderzoekers** om hun projecten zichtbaarheid te geven en te vertalen naar een breed publiek via tentoonstellingen, publicaties of andere **publiekprojecten**. Zij hebben hierin vanzelfsprekend een actieve stem.
6. Onderzoekers, ontwerpers, bouwbedrijven en erfgoedprofessionals hebben een belangrijke stem in onze werking via de klankbordgroep en vertegenwoordiging in het bestuursorgaan.

OD 5.3 Een zorgzame werking uitbouwen op het vlak van mensen, middelen en huisvesting

Een goede interne organisatie met een kwaliteitsvol personeelsbeleid zien we als voorwaarde voor de verwezenlijking van de andere doelstellingen. VAI is een vlakke organisatie waarin doorgroeimogelijkheden vooral inhoudelijk zijn. Verantwoordelijkheid geven en krijgen, maar ook erkenning voor de inspanningen van collega's en vanuit het veld, is belangrijk voor de motivatie en het welzijn van de medewerkers. De voorbije jaren zette de organisatie hierin fundamentele stappen vooruit, en we blijven hier aandacht voor hebben.

Elk aspect van processen verdient aandacht en zorgzaamheid. Daarbij draagt het VAI '*fair practices*' hoog in het vaandel, zowel intern als in samenwerkingen met externen.

Sinds het VAI in 2018 de verantwoordelijkheid voor de rijkste collectie architectuurarchieven in Vlaanderen kreeg, is het op zoek naar een nieuwe huisvesting. In 2021 is het VAI aangeduid als erfpachter voor de Sint-Hubertuskerk in Antwerpen-Berchem en werd via een ontwerpwedstrijd het voorstel van ectv architecten geselecteerd voor de herbestemming van de kerk tot depot- en cultuurhuis. Met deze herbestemming wil het VAI uiteenlopende aspecten van duurzaamheid realiseren, van maatschappelijke verankering, klimatologische aspecten van duurzaamheid tot culturele en sociale duurzaamheid. De nieuwe huisvesting wordt een verbindend project tussen de

hedendaagse ontwerppraktijk en zijn geheugen, ingebed in de buurt en reikend tot voorbij de landsgrenzen.

- ACTIES**
1. Een **intern organisatiemodel** voor een groeiende organisatie met evenwicht tussen groei en rust, tussen innovatie en verankering, met een strategische langetermijnvisie voor organisatiebrede domeinen en voor elke deelwerking.
  2. Een **duurzame werking** met aandacht voor de ecologische impact van alle acties.
  3. Een **deontologische werking** waarbij iedereen (intern en extern) correct wordt vergoed.
  4. **Aandacht voor het proces** met voldoende tijd voor innovatief denken, interne en externe communicatie, betrokkenheid, projectevaluatie en contractuele precisie.
  5. **Good governance** volgens de principes van de bestuurscode 2020.
  6. De Sint-Hubertuskerk in Berchem herbestemmen tot een **cultuurhuis en depot voor het VAI** waarin duurzaamheid in de breedte gestalte krijgt.

Colofon

Coverbeeld: LUC DELEU & T.O.P. office FUTURE PLANS 1970-2020 © Olmo Peeters

Auteurs: Sofie De Caigny, Wim Lowet, Tine Poot en Eva Weyns, met inbreng van alle medewerkers van het Vlaams Architectuurinstituut en het bestuursorgaan van het VAI

Eindredactie: Bart Biesbrouck

Vormgeving: Mathilde Breukink (VAi)

Dank aan alle partners en erfgoedgemeenschappen met wie we onze werking waarmaken. Dank ook aan de experts van de expertenmeeting: Linde Freya Tangelder, Nadja Van Houten, Brecht Van Duppen, Wouter Van Acker, Stijn Rybels, Andreas Stynen, Inge Somers, Laura Lievevrouw, Margo Annemans, Emma Schiltz, Eva Van Regenmortel, Lies Buyse, Jelena Dobbels, Pieter-Jan Lachaert, Staf Vos, Jorijn Neyrinck, Jan Stuyck, Rony Vissers en Geert Van Pamel; de leden van de klankbordgroep (zie vai.be), aangevuld met Jeroen Cornilly, Yves Segers, Kia Tsakiridis, Eva Storgaard, Ann Mares en Gert Renders.